Marta Guziuk-Tkacz
ORCID: 0000-0002-3829-6025
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Transfer elementów wzoru kulturowego w dobie transkulturowości – implikacje dla współczesnej pedagogiki

Transfer of Cultural Patterns in the Era of Transculturalism: Implications for Modern Pedagogy

KEYWORDS
transculturalism, transculturality, cultural transmission, cultural transfer, cultural hybridization, cultural identity, contemporary pedagogy

SŁOWA KLUCZOWE
transkulturowość, transkulturacja, transmisja kultury, transfer kulturowy, hybrydyzacja kultur, tożsamość kulturowa, współczesna pedagogika

ABSTRACT

The aim of this article is to present one of the most characteristic features of contemporary times—transculturality—and closely related processes such as transculturation, cultural transmission, and their consequences. These culture-forming processes (currently unfolding in two parallel spaces: the real world and cyberspace) strongly influence the formation of contemporary human personality and identity. They demand continuous adaptation to rapidly changing cultural and psychosocial realities, which take into account transnational personal models and patterns of social interaction.

Relying on a review of Polish and international scholarly literature, as well as on the historical context of these processes and their present scope and essence, the article analyzes their impact on the psychosocial functioning of contemporary individuals.

It also outlines the implications for modern pedagogy arising from the heterogeneous identities of 21st-century humans—the subjects of

SPI Vol. 28, 2025/3
e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2025.3.007
Nadesłano: 04.03.2025
Zaakceptowano: 30.07.2025

diagnostic, care, assistance, and educational activities—as well as from transcultural modernity, multi-level and highly dynamic transculturation, and the equally dynamic transfer of cultural norms and values.

ABSTRAKT

Celem artykułu jest zaprezentowanie jednej z głównych charakterystyk współczesności, jaką jest transkulturowość oraz ściśle z nią powiązanych procesów: transkulturacji, transmisji kulturowej i ich konsekwencji. Wspomniane procesy kulturotwórcze (mające obecnie miejsce w dwóch paralelnych przestrzeniach: realnej i cyberprzestrzeni) silnie wpływają na kształtowanie się osobowości i tożsamości współczesnego człowieka. Sprawiają one konieczność ciągłej adaptacji do dynamicznie zmieniających się realiów kulturowych i psychospołecznych, która uwzględnia transnarodowe modele osobowe i wzorce interakcji społecznych.

Na podstawie przeglądu polsko- i obcojęzycznej literatury naukowej oraz z uwzględnieniem kontekstu historycznego kształtowania się wymienionych wyżej procesów oraz ich aktualnego wymiaru dokonano analizy ich istoty oraz wpływu na funkcjonowanie psychospołeczne współczesnego człowieka.

Zaprezentowano również i wyszczególniono implikacje, jakie wynikają dla współczesnej pedagogiki ze specyfiki heterogeniczych tożsamości człowieka XXI wieku – podmiotu oddziaływań diagnostyczno-opiekuńczo-pomocowych i dydaktyczno-wychowawczych, jak również z transkulturowej współczesności, z wielopoziomowej, bardzo dynamicznej transkulturacji i równie dynamicznego transferu norm oraz wartości kulturowych.

Wprowadzenie

Współczesność charakteryzują zjawiska i procesy, jak na przykład: globalizacja, wyrażająca się w „wielości powiązań i wzajemności oddziaływań państw i społeczeństw" (McGrew 1992: 28), cyfryzacja, postęp technologiczny, funkcjonowanie człowieka XXI wieku w dwóch paralelnych przestrzeniach: *place* (realnej) i *space* (cyberprzestrzeni), jak również wynikające z tego ustawiczne interakcje społeczne (Nikitorowicz 2015) oraz wielość, a zarazem kompresja relacji czasoprzestrzennych (Maśloch 2005: 19).

Teraźniejszość cechuje także znaczny wzrost dynamiki ruchów migracyjnych – „płynne transmigracje" (Okólski 2009), przekraczanie granic narodowych w procesach kulturotwórczych i interpolacja tychże procesów (Steingress 2010: 7) oraz transferowanie elementów „właściwych określonej kulturze na grunt innej kultury" (Kostyrko 2004: 22), a w konsekwencji tworzenie kultur o heterogenicznej budowie.

Typową charakterystyką współczesności jest zatem transkulturowość i ściśle powiązane z nią procesy transkulturacji oraz bardzo obecnie dynamicznej – transmisji kulturowej.

Wymienione wyżej procesy kulturotwórcze silnie wpływają na kształtowanie się osobowości i tożsamości współczesnego człowieka, którego w związku z tym również cechuje „szereg ambiwalencji i wieloznaczności" (Bauman 2006, 2007a, 2007b), silna dynamika wielowektorowych przemian i konieczność ciągłej adaptacji do zmieniających się realiów psychospołecznych (Steingress 2010, Guziuk-Tkacz 2019), hołdowanie ponadkulturowym modelom osobowym i wzorcom interakcji społecznych (np. *sharenting* – por. Brosch 2018; Błasiak 2018; Borkowska, Witkowska 2020), przebodźcowanie oraz osamotnienie i zagubienie. Z drugiej natomiast strony cechuje go duża elastyczność, większa tolerancja na odmienność, otwartość na napływające informacje, na wiedzę i wszelkie nowości oraz znacznie większy niż kilkadziesiąt lat temu szacunek dla inności i odrębności, jak również budowanie kapitału kulturowego (w ujęciu makro- i mikrospołecznym).

Rozwój koncepcji transkulturowości w naukach społecznych a kwestia transferu kulturowego

Terminem „transkulturowość" definiuje się procesy i zjawiska o charakterze płynnym, dynamicznym, zmiennym, dla których typową cechą jest transcendowanie, tj. przekraczanie granic „społeczno-kulturowych i świadomościowych" (Nikitorowicz 2015: 183). Opisuje się nim również transmisję elementów pochodzących z różnych kultur (skryptów behawioralnych, postaw, przekonań, wartości, obyczajowości itp.), która prowadzi do ich wewnętrznej hybrydyzacji, a w konsekwencji do powstawania nowych struktur i formacji

kulturowych (Geertz 1964; Welsch 1987, 1998a; Guziuk-Tkacz 2019, 2020, 2021a, Guziuk-Tkacz, Nikitorowicz 2021 i in.).

Podwaliny współczesnej koncepcji transkulturowości sięgają już wieku XVI, kiedy to francuski pisarz i filozof Michel Eyquem de Montaigne (1533–1592) propagował ideę wewnętrznego zróżnicowania tożsamości kulturowych (jako konsekwencji transmisji kulturowej), twierdząc, że: „jesteśmy wszyscy patchworkiem […], jest tyle samo różnic między nami a nami samymi, co między nami a innymi" (Montaigne 1992: 244). Podobne poglądy głosił także Novalis (1772–1801) – niemiecki poeta, prozaik, który dowodził, że każdy człowiek jest „kilkoma osobami równocześnie" (Novalis 1983a: 250), a „pluralizm (…) jest naszym najgłębszym bytem" (Novalis 1983b: 571; Welsch 2017: 7). W sposób zbliżony wypowiadali się Walt Whitman (1819–1892), amerykański poeta, którego twórczość silnie wpłynęła na filozofię transcendentalistów, oraz Arthur Rimbaud (1854–1891) – wybitny francuski poeta dziewiętnastowiecznego nurtu symbolistycznego. Na ukształtowanie się spójnej i wieloczynnikowej koncepcji transkulturowości znacząco wpłynęła również twórczość francuskiego poety, eseisty i prozaika – Paula Ambroise Valéry'ego (1871–1946), propagującego pogląd, że zewnętrzne interakcje (transfery) społeczno-kulturowe powodują wewnętrzną heterogeniczność tożsamości ludzi („Bardziej niż kiedykolwiek wierzę, że jestem wieloraki!") (Valery 1952: 18).

Analogicznie na temat zjawisk i tożsamości kulturowych wypowiadał się portugalski poeta, prozaik i tłumacz Fernando António Pessoa (1888–1935), dowodząc, iż nie są one ani monolityczne, ani też statyczne, twierdząc nadto, że sam jest „żywą sceną, na której różni aktorzy odgrywają różne sztuki" (Pessoa 1987: 61).

Na przełomie XX i XXI wieku ideę transkulturowości propagowali przede wszystkim pisarze postkolonialni, jak np. V.S. Naipaul, Michael Ondaatje, Vikram Seth, Derek Walcott oraz Salman Rushdie (Rushdie 1991; Dagnino 2015; Welsch 2022). Ostatni z wymienionych wielokrotnie dowodził istnienia typowych dla współczesności transkulturowych transferów wzorców, norm i systemów wartości (Rushdie 1991: 9–21).

W latach 30. XX wieku o efekcie dynamicznych transferów kulturowych i wewnętrznym zróżnicowaniu tożsamości jednostkowych pisał także amerykański socjolog – Louis Wirth (1897–1952),

którego zdaniem „jednostka staje się członkiem wielu, często nawet bardzo rozbieżnych grup społecznych" (Wirth 1938). W tym samym duchu pisał również kubański publicysta i poeta – José Martí (1853–1895), który w wydanym w 1871 roku artykule *Nuestra America* scharakteryzował typowe dla obu Ameryk „narody mieszane" (*métissage*) (Martí 1980) wraz z charakterystycznymi dla nich cechami, jakimi są wielowymiarowość oraz wewnętrzne zróżnicowanie tożsamości i osobowości (Martí 2004). Bardzo zbliżone poglądy reprezentował również włoski pisarz i eseista – Italo Calvino (1923–1985), według którego „każde życie jest […] przykładowym zbiorem stylów, w którym wszystko można zremiksować i przearanżować na wszystkie możliwe sposoby w dowolnym momencie" (Calvino 1991: 165).

W latach 40. XX wieku uwagę badaczy relacji kulturowych i propagatorów teorii transkulturowości skupił sam proces transkulturacji, czyli transferowania elementów należących do danego wzoru kulturowego na wzory inne, w efekcie ich przyjęcia bądź zapożyczenia.

Termin „transkulturacja" do nauki wprowadził kubański etnograf, antropolog, historyk i muzykolog – Fernando Ortiz (1881–1969), wydaną w roku 1940 publikacją *Contrapunteo cubano del tabaco y el azúcar* (*Kubański kontrapunkt: tytoń i cukier*), opisując w niej nieustanne, intensywne kontakty i transfery kulturowe, jak również ich konsekwencje (Ortiz 1995, 2002). Wspomniana monografia opatrzona została wstępem autorstwa polskiego antropologa, etnologa, socjologa i religioznawcy – Bronisława Kaspra Malinowskiego (1884–1942), który ówczesnemu neologizmowi „transkulturacja" nadał charakter naukowy (Romanowska 2013). Transkulturacja miała odtąd zastąpić mało precyzyjne pojęcia, takie jak: „wymiana kulturowa", „akulturacja" „dyfuzja kulturowa" czy „osmoza kultur", oraz rozszerzyć zakres pojęcia „dekulturacja" (Sandoval-Sánches, Saporta Sternbach 2001: 18; Guziuk-Tkacz 2019: 22). Ortiz dowodził także, że ów proces jest czymś więcej niż same tylko „nabywanie elementów innej kultury" (Ortiz 1995) i z tego powodu wyróżnił w nim trzy etapy: a) częściowej dekulturalizacji – polegającej na utracie znaczących elementów kulturowych należących do kultury słabszej, która jest asymilowana przez kulturę silniejszą, b) akulturacji – polegającej na włączeniu obcych kulturowo elementów do danego wzorca kulturowego, c) neokulturalizacji – tworzenie się nowych form

kulturowych wskutek transferu i mieszania się elementów należących do różnych wzorów kulturowych (Ortiz 1995).

Od roku 1944 termin „transkulturacja" rozpowszechniany był głównie „w okołokolonialnym iberoamerykańskim dyskursie" (Romanowska 2013: 146). Pojęcia tego używali przede wszystkim krytycy literatury, m.in. Mariano Picón Salas (1901–1965) (por. Sobrevilla 2001: 22) oraz Ángel Rama (1926–1983). Drugi z wymienionych rozszerzył jego zakres, definiując nim także procesy dokonujące się w sferze języka, struktur literackich i światopoglądu, które polegają najpierw na utracie elementów kulturowych, potem na ich selekcji, a finalnie na wcieleniu do nowych wzorców. Na tej kanwie opracował także autorski schemat procesu transkulturacji narracyjnej (Rama 1984, 2012: 243).

W latach 70. minionego stulecia poglądy o transkulturacji i heterogenizacji struktur społecznych oraz ludzkich osobowości i tożsamości głosili również socjologowie (por. Berger P.L., Berger B., Kellner H. 1973: 77), wskazując przy tym na charakterystyczne dla współczesności otwieranie się na różnorodne wpływy, które „przecinają wszelkie granice" (Bell 1980: 243). Podkreślali też, iż typową cechą nowoczesnych społeczeństw jest ich wewnętrzna pluralizacja, mająca miejsce nie tylko na poziomie interakcji społecznych, ale również na poziomie ludzkich świadomości (Berger P.L., Berger B., Kellner H. 1973: 312; Guziuk-Tkacz 2021a: 118).

Pod koniec lat 70. XX wieku koncepcję transkulturowości wzbogacono o teorię hybrydyczności kultur. Termin ten do nauk społecznych zapożyczono z antropologii religii i propagowanej od roku 1970 przez francuskiego antropologa kultury i socjologa Rogera Bastide'a (1898–1974) teorii synkretyzmu kulturowego, w której dokonał on szczegółowego opisu procesów mieszania się we współczesnym świecie tradycji, obrzędowości, wierzeń oraz praktyk pochodzących z różnych wzorców kulturowych (Bastide 1970).

W latach 80. XX wieku dzięki twórczości jednego z najwybitniejszych teoretyków postmodernizmu, niemieckiego filozofa i historyka sztuki Wolfganga Welscha (ur. 1946), teoria transkulturowości stała się jednolitą, spójną koncepcją naukową, która szybko rozprzestrzeniła się także na kontynencie europejskim.

Swoją obszerną, autorską koncepcję transkulturowości oparł Welsch na następujących założeniach:

- przenikanie się kultur i „przekraczanie tradycyjnych kulturowych granic" (Welsch 1998a: 203) nie są procesami nowymi, a jedynie ich skala i dynamika są nieporównywalnie większe niż w przeszłości (Welsch 1998c);
- istotną cechą teraźniejszości jest transmisja kultury w skali mikro- i makrospołecznej;
- współczesne kultury charakteruje zdolność do „dokonywania przejść", tzw. transwersji (Welsch 1998c: 213) i silna podatność na bardzo liczne wpływy kulturowe (Welsch 2019), dlatego są one formowane na kształt puzzli (ang. *puzzling forms of cultures*) (Welsch 1999) i nie są już kulturami, których zakres oddziaływań „kończy się na granicach narodowych";
- teraźniejsze kultury nie są wewnętrznie homogeniczne, w związku z czym relacje pomiędzy nimi i transfery ich elementów nie odbywają się pomiędzy kulturami jako całościami, lecz pomiędzy poszczególnymi ich składowymi, które się wzajemnie przenikają, tworząc nowe struktury (Welsch 1987, 1998a, 1999, 2011, 2016);
- tożsamości współczesnych ludzi nie są monolityczne i statyczne, lecz wewnętrznie zróżnicowane i poddawane dynamicznym przeobrażeniom w efekcie transkulturacji (Welsch 2020).

Welsch w swojej koncepcji transkulturowości „Meine Transkulturalität" dowodził także istnienia typowych dla teraźniejszości sieci powiązań (Welsch 1996a, 2011, 2017) psychosocjokulturowych, opisując przy tym konsekwencje ich interakcji w postaci utraty jednorodności i odrębności kulturowej (Marynowicz-Hetka 2019: 49). Z tego właśnie powodu w jego teorii transkulturowości miejsce całościowych, jednolitych wewnętrznie kultur zajęły dynamiczne oraz wzajemnie powiązane ze sobą „sieci kulturowe" (Welsch 1998b).

Cytowany filozof podkreślał również rangę typowego dla współczesnych nam czasów procesu łagodzenia różnic kulturowych (Welsch 1995), przekonując, że w obecnej dobie wszyscy jesteśmy „kulturowymi hybrydami" (Welsch 1998a, 1999).

Welsch dowodził także, że transkulturowość XXI wieku dotyczy zarówno poziomu makro-, jak i mikrospołecznego. Na pierwszym z wymienionych poziomów transfery kulturowe i ich efekty w postaci pluralizmu wewnętrznego i zewnętrznego oznaczają „życie w liczbie mnogiej" (Welsch 1996b: 831). Poziom drugi odnosi się do

indywidualnych jednostek – człowieka XXI wieku, którego cechują: „świadomość przygodności" (Welsch 1998a: 221), „hybrydowa struktura tożsamości osobowej i kulturowej" (Welsch 2004) oraz bardzo intensywne i dynamiczne transformacje w sferze psychosocjokulturowej, będące skutkiem transkulturacji i transmisji kulturowej.

Innymi, typowymi charakterystykami współczesności są także zdaniem Welscha:

- sieciowy układ relacji społecznych, które kreują „nową różnorodność" w miejsce „prostej uniformizacji" (Welsch 1998a);
- nieistnienie „absolutnej obcości" (Welsch 1998a), a tym samym brak dychotomicznego podziału na „obce i nasze", „swój"–„obcy", które cytowany filozof proponuje zastąpić pojęciem bliskości (Welsch 2014, Wnuk 2010);
- wzrost dynamiki interakcji i transmisji różnorodnych elementów kulturowych w wielu różnych grupach społecznych (także w efekcie kontaktów o charakterze transnarodowym).

Welschowski człowiek współczesności jest więc zdolnym do „przejścia na zewnątrz między różnymi ramami znaczeniowymi" i nieustannie „staje się sobą" (Welsch 1998c), jednocząc przy tym w sobie „wiele części siebie" (Welsch 1996b). Jest to zatem człowiek zdolny do transwersji i otwarty na heterogeniczność współczesnego świata, którego definiuje także pluralistyczny charakter tożsamości osobowej i kulturowej oraz jej transwersalność (Guziuk-Tkacz 2019: 55).

Zaprezentowane powyżej poglądy na temat współczesnej transkulturowości popularyzowało wielu innych przedstawicieli nauk społecznych i humanistycznych. Profesor Uniwersytetu Kalifornijskiego Jan Nederveen Pieterse (ur. 1946) od lat prowadzi szeroko zakrojone studia nad procesami hybrydyzacji strukturalnej i kulturowej oraz globalizacją uznaną za proces wielowymiarowy (Pieterse 1994, 2015; Guziuk-Tkacz 2019: 44–45). Koncepcję heterogenizacji współczesnych kultur i ciągłego powstawania nowych jakości kulturowych w efekcie transferu kulturowego, jak również upatrywania w procesach transkulturacji i hybrydyzacji kultur pozytywnej realizacji wizji kultur otwartych głoszą także antropolodzy społeczni i antropolodzy kultury: Clifford Geertz (ur. 1926), James Clifford (ur. 1945), Arjun Appadurai (ur. 1949) oraz Gorgon Mathews (ur. 1955) (Geertz 1964, 2003; Clifford 2000; Appadurai 2005; Mathews 2005; Guziuk-Tkacz 2019).

Od lat 90. XX wieku do chwili obecnej ranga transkulturowości w naukach społecznych wciąż wzrasta, z uwagi na to, że:

- jest ona faktem i charakterystyczną cechą współczesnych nam czasów oraz powiązanych z nimi przeobrażeń na płaszczyznach psychosocjokulturowych; potwierdzają to nie tylko badania i publikacje przedstawicieli nauk społecznych i humanistycznych na całym świecie, ale również siedmioletnie badania sondażowe autorki o charakterze międzynarodowym, dynamicznym i komparatystycznym, które przeprowadzono na dwóch próbach: N_1 = 1927 j.s. (Polacy i Polonia, przedstawiciele zawodów pomocowych) i N_2 = 747 j.s. (obcokrajowcy, przedstawiciele 72 krajów świata); analiza wyników tychże badań ukazała, że aż 88,4 % badanych z pierwszej grupy twierdzi, iż to właśnie transkulturowość jest jedną z głównych cech współczesności, a 89,1 % ogółu badanych z tejże grupy uważa, że jest nią także typowe dla transkulturowości usieciowienie życia społecznego i tworzenie kultur hybrydowych; bardzo zbliżone wyniki uzyskano w grupie obcokrajowców (N_2), w której aż 85,3% ogółu badanych również uznało transkulturowość za jedną z najbardziej typowych charakterystyk współczesności, a 88% badanych z tejże grupy definiuje siebie jako osobę o tożsamości transkulturowej (Guziuk-Tkacz 2019, 2020, 2021a, 2021b);
- współczesne tożsamości kulturowe kształtowane są przez jednostki/grupy społeczne w dwóch paralelnych przestrzeniach: geograficznej i transnarodowej, w których uczestnictwo „nigdy nie będzie całkowite i które nigdy nie stanowi bezpośredniej konsekwencji fizycznej obecności" (Hastrup 2008: 51), a ich charakterystyczną cechą jest łączenie i skupianie w sobie elementów o różnym pochodzeniu kulturowym (Berger P.L., Berger B., Kellner 1973, Renzi 2004, Nikitorowicz 2012, 2015);
- żyjemy obecnie w świecie, który cechuje wielowymiarowość, wieloaspektowość i polietniczność oraz zmienność i dynamizm nowych, hybrydowych form osobowych i kulturowych (Faist 2006; Nikitorowicz 2012; Guziuk-Tkacz 2021a; Nikitorowicz, Guziuk-Tkacz 2021);

- za typową cechę współczesności uznaje się niezwykle dynamiczne transfery kulturowe (Kostyrko 2004: 21–29) w połączeniu z likwidacją barier kulturowych.

Idee transkulturowości, transkulturacji i hybrydyzacji współczesnych kultur znalazły także wielu zwolenników w Polsce. Jednym z nich był filozof i socjolog, franciszkanin – Leon Tadeusz Dyczewski (1936–2016), który propagował poglądy, że „żadna kultura nie jest samorodną, a rozwój kultur wymaga wręcz dyfuzji i hybrydyzacji, inaczej doprowadzi do kulturowej stagnacji" (Dyczewski 2000). Na gruncie polskiej pedagogiki koncepcję tę oraz wagę ściśle z nią powiązanych procesów globalizacji, transkulturacji i transmisji kulturowej oraz ich wpływu na kształtowanie się tożsamości podmiotów wychowania, kształcenia, wsparcia społecznego i opieki opisywali m.in. Jerzy Nikitorowicz, Józef Górniewicz, Agnieszka Cybal-Michalska, Tadeusz Pilch, Lech Witkowski, Marek Rembierz, Wioletta Danilewicz, Jolanta Muszyńska, Ewa Ogrodzka-Mazur, Alicja Szerląg, Marta Guziuk-Tkacz, Ewa Marynowicz-Hetka, Dorota Misiejuk, Krystyna Wilkoszewska, Kinga Lisowska i in.

Implikacje pedagogiczne

Uwzględnienie wagi transkulturowości – głównej cechy współczesności oraz jej immenetnych elementów, do których należą: transkulturacja, transmisja kulturowa i dynamiczne transfery elementów pochodzących z różnych wzorów kulturowych powinno wyrażać się w praktyce pedagogicznej poprzez uznanie wagi i rangi poniższych czynników:

- indywidualnych cech kulturowych podmiotów wsparcia, opieki, dydaktyki i wychowania oraz ściśle z tym powiązanego systemu norm i wartości, jak również skryptów behawioralnych, które są przekazywane na drodze transferu międzypokoleniowego i kulturowego;
- nieustannych wpływów elementów środowiska socjokulturowego na podmioty oddziaływań pedagogicznych;
- heterogenicznej tożsamości podmiotów oddziaływań pedagogicznych jako konsekwencji wielopoziomowej i bardzo dynamicznej transkulturacji oraz transferu norm i wartości kulturowych.

Praktyczna działalność dydaktyczno-opiekuńczo-wychowawcza prowadzona w obszarze współczesnej pedagogiki powinna być zatem ukierunkowana na kreowanie osobowości:

- uznających heterogeniczność teraźniejszych kultur za integralną część procesu globalizacji (Wulf 2010) i jej konsekwencję, a nie jej alternatywę;
- respektujących „paradygmat współistnienia, porozumienia i współdziałania z innymi, w celu osiągnięcia poziomu postkonwencjonalnego, otwartego na ponadnarodową obywatelskość" (Nikitorowicz 2015: 183);
- uznających swoją podmiotowość – jako podmiotu dynamicznego, ukształtowanego w efekcie procesów transkulturacji i transmisji kulturowej (mającej miejsce w rodzinie, środowisku szkolnym, rówieśniczym oraz w środowisku lokalnym glokalnym i transnarodowym);
- oceniających procesy globalizacji – nie w kategorii homogenizacji, ale coraz większego różnicowania (Epstein 2009; Niedziałek 2016: 232) i aprobujących hybrydowość tożsamości własnej oraz każdego współczesnego człowieka (Nikitorowicz 2015; Guziuk-Tkacz 2021a, 2021b);
- posiadających świadomość negocjacyjną (Nikitorowicz 2015; Guziuk-Tkacz 2019) i kierującej się w swoich działaniach i rozwoju transwersalnym rozumem (Marynowicz-Hetka 2023: 286);
- szanujących wartość transferów kulturowych (elementów dziedzictwa kulturowego regionu, glokalnego i globalnego oraz czerpiących z niego poprzez ustawiczną, świadomą selekcję oraz synkretyzację) (Juneja, Falser 2013; Nikitorowicz 2015).

W związku z powyższym oddziaływania diagnostyczno-pomocowe winny być ukierunkowane na identyfikację oraz respektowanie:

- indywidualnych cech dynamicznie rozwijającego się podmiotu (takich, jak np.: empatia transkulturowa, elastyczność kulturowa, tolerancja na wszelką odmienność, łatwość adaptacyjna, umiejętność dokonywania przewartościowań lub/i restrukturyzacji zdobytych doświadczeń i włączania ich w nowe konteksty społeczne, posiadanie kompetencji kulturowej o charakterze: afektywnym, kognitywnym i behawioralnym)

(Majda, Zalewska-Puchała, Ogórek-Tęcza 2010; Nikitorowicz 2015; Guziuk-Tkacz 2019), które są motywatorami do dokonywania pożądanych zmian;

- kapitału kulturowego, różnic kulturowych oraz elementów typowych dla wzorca kulturowego podmiotu, przy jednoczesnym odrzuceniu diagnostyki i oceny przez pryzmat etnocentryzmu problemów, z jakimi się dana osoba boryka (na każdym etapie procedur diagnostyczno-pomocowych);
- kulturowego tła diagnozy i jej prymatu nad oddziaływaniami dydaktyczno-wychowawczymi i terapeutyczno-pomocowymi oraz wielowymiarowości tychże procesów oraz kulturowych uwarunkowań trafności diagnostycznej;
- kulturowych uwarunkowań problemów emocjonalnych i zaburzeń oraz ich etiologii i patogenezy;
- wagi potencjału środowiskowego (jak np. istnienia sieci wsparcia) oraz zagrożeń płynących ze strony środowiska społecznego i kulturowego (konflikty i bariery kulturowe).

Potwierdzają to również aktualne wyniki międzynarodowych badań dynamicznych, zgodnie z którymi, aż 90,4% badanych z grupy N_1 – przedstawiciele zawodów pomocowych z różnych obszarów kulturowych – twierdzi, że diagnoza potrzeb, oczekiwań oraz możliwości podmiotu, jako istotna baza do dalszych działań o charakterze pomocowym, powinna mieć charakter transkulturowy.

Powyższe implikacje dla współczesnej pedagogiki silnie korelują z wielokrotnie wyrażaną przez Wolfganga Welscha opinią, że wszyscy powinnyśmy być świadomi obecnej transkulturowości i jej konsekwencji, ponieważ: „tworzy ona kontekst całej naszej dzisiejszej aktywności kulturalnej" (Welsch 2022: 8) i głęboko wpływa na kształtowaie się tożsamości współczesnych ludzi (Welsch 2022: 9). Welsch przekonywał bowiem, że należy być świadomym odpowiedzialności, jaką się bierze na siebie, propagując konkretne koncepcje kultury, ponieważ muszą one być zawsze adekwatne do charakteru, wyzwań i potrzeb teraźniejszości – i tylko wtedy, gdy dostrzegamy naszą wewnętrzną transkulturowość, stajemy się zdolni do radzenia sobie z transkulturowością zewnętrzną (Welsch 2021: 175–180; Welsch 2022: 9).

Bibliografia

Appadurai A. (2005). *Nowoczesność bez granic*, przeł. Z. Pucek, Kraków: Universitas.

Bastide R. (1970). *Mémoire collective et sociologie du bricolage*, „L'Année sociologique", nr 21, s. 65–108.

Bauman Z. (2006). *Płynna nowoczesność*, przeł. T. Kunz, Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Bauman Z. (2007a). *Płynne czasy. Życie w epoce niepewności*, przeł. M. Żakowski, Warszawa: Wydawnictwo Sic!

Bauman Z. (2007b). *Płynne życie*, przeł. T. Kunz, Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Bell D. (1980). *The Winding Passage: Essays and Sociological Journeys, 1960–1980*, Cambridge: Abt Books.

Berger P.L., Berger B., Kellner H. (1973). *The Homeless Mind: Modernization and Consciousness*, New York: Random House.

Błasiak A. (2018). *Sharenting – współczesną formą rodzicielskiej narracji*, „Horyzonty Wychowania", t. 17, nr 42, s. 125–134.

Borkowska A., Witkowska M. (2020). *Sharenting i wizerunek dziecka w sieci*, Warszawa: NASK Państwowy Instytut Badawczy.

Brosch A. (2018). *Sharenting: Why Do Parents Violate Their Children's Privacy?*, „The New Educational Review", nr 4, s. 75–85.

Calvino I. (1991). *Sechs Vorschläge für das nächste Jahrtausend*, München: Hanser.

Clifford J. (2000). *Kłopoty z kulturą*, przeł. E. Dżurak, J. Iracka, E. Klekot, M. Krupa, S. Sikora, M. Sznajderman, Warszawa: Wydawnictwo KR.

Dagnino A. (2015). *Transcultural Writers and Novels in the Age of Global Mobility*, West Lafayette: Purdue University Press.

Dyczewski L. (2000). *Tożsamość społeczno-kulturowa w globalizującym się świecie*, „Kultura i Społeczeństwo", nr 1, s. 27–42.

Epstein M. (2009). *Transculture: A Broad Way Between Globalism and Multiculturalism*, „American Journal of Economics and Sociology", t. 68, nr 1, s. 327–351.

Faist T. (2006). *The Transnational Social Spaces of Migration*, „Working Paper 10. Centre on Migration, Citizenship and Development", Bielefeld.

Geertz C. (1964). *The Transition to Humanity*, [w:] S. Tax (red.), *Horizons of the Anthropology*, Chicago, IL: Transaction Publishers, s. 37–48.

Geertz C. (2003). *Zastane światło. Antropologiczne refleksje na tematy filozoficzne*, przeł. Z. Pucek, Kraków: Universitas.

Guziuk-Tkacz M. (2019). *Imigracja(e) i imigranci w kontekście transkulturowości*, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Guziuk-Tkacz M. (2020). *Diagnostyka psychopedagogiczna problemów przystosowawczych i(e)migrantów o charakterze transkulturowym*, „Kultura i Edukacja", nr 3(129), s. 76–93.

Guziuk-Tkacz M. (2021a). *Transkulturowość – jedna z głównych cech teraźniejszości – wyzwaniem dla współczesnej diagnostyki i terapii psychopedagogicznej*, [w:] J. Górniewicz (red.), *Pomiędzy dysonansem a konsonansem społecznym. Studia i szkice pedagogiczne*, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, s. 23–36.

Guziuk-Tkacz M. (2021b). *Pedagogika transkulturowa – koncepcja edukacji i wychowania będąca odpowiedzią na wyzwania współczesności*, [w:] J. Górniewicz (red.), *W gęstwinie uczuć, odnośników i oznaczeń. Szkice polemiczne z pedagogiki ogólnej i opiekuńczej*, Toruń: Wydawnictwo „Akapit", s. 123–145.

Guziuk-Tkacz M. (2022a). *Transkulturowa pomoc i wsparcie rodzin w czasach pandemii*, [w:] J. Górniewicz (red.), *Z pogranicza pedagogiki ogólnej i teorii wychowania społecznego. Studia teoretyczne i raporty z badań*, Toruń: Wydawnictwo „Akapit", s. 77–91.

Guziuk-Tkacz M. (2022b). *Transkulturowa diagnoza i wsparcie rodzin uchodźczych*, [w:] P. Piotrowski (red.), *Pedagogika w świecie niepewności. Aspekty*, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, s. 93–114.

Guziuk-Tkacz M. (2023). *„Choroba emigracyjna" wyzwaniem dla współczesnej pedagogiki między- i transkulturowej*, [w:] J. Górniewicz, J. Malinowski (red.), *Od pedagogiki społecznej i humanistycznej do pedagogiki krytycznej i emancypacyjnej*, Toruń: Wydawnictwo „Akapit", s. 177–194.

Hastrup K. (2008). *Droga do antropologii. Między doświadczeniem a teorią*, przeł. E. Klekot, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Juneja M., Falser M. (2013). *Kulturerbe – Denkmalpflege: transkulturell. Eine Einleitung*, [w:] M. Juneja, M. Falser (red.), *Kulturerbe und Denkmalpflege transkulturell. Grenzgänge zwischen Theorie und Praxis*, Bielefeld: Transcript Verlag, s. 17–36.

Kostyrko T. (2004). *„Transkulturowość" w ujęciu André Malraux – przyczynek do pojmowania terminu*, [w:] K. Wilkoszewska (red.), *Estetyka transkulturowa*, Kraków: Universitas, s. 21–29.

Majda A., Zalewska-Puchała J., Ogórek-Tęcza B. (2010). *Pielęgniarstwo transkulturowe. Podręcznik dla studiów medycznych*, Warszawa: Wydawnictwo PZWL.

Martí J. (1980). *Nuestra America*, Havana: University of Havana.

Martí J. (2004). *Transculturación, globalización y músicas de hoy*, „Trans. Revista Trancultural de Música", nr 8, https://www.sibetrans.com/trans/articulo/188/transculturacion-globalizacion-y-musicas-de-hoy [dostęp: 10.01.2025].

Marynowicz-Hetka E. (2003). *Podejście transwersalne w analizie obszarów działania społecznego*, [w:] S. Kawula, E. Marynowicz-Hetka,

A. Przecławska (red.), *Pedagogika społeczna w perspektywie europejskiej. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*, Olsztyn: Oficyna Wydawnicza „Kastalia", s. 283–289.

Marynowicz-Hetka E. (2019). *Koncepcja transkulturowości Wolfganga Welscha. W kierunku transwersalnego paradygmatu pedagogiki społecznej*, „Pedagogika Społeczna", nr 3(73), s. 47–73.

Mathews G. (2005). *Supermarket kultury. Kultura globalna a tożsamość jednostki*, przeł. E. Klekot, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

Maśloch P. (2005). *Globalizacja i jej wpływ na rozwój współczesnej cywilizacji*, „Przedsiębiorczość a Współczesne Wyzwania Cywilizacyjne. Przedsiębiorczość – Edukacja", nr 1, s. 17–26.

McGrew A. (1992). *Conceptualizing Global Politics*, [w:] A. McGrew, P.G. Lewis (red.), *Global Politics: Globalisation and the Nation-State*, Cambridge: Polity Press, s. 83–117.

Montaigne de M. (1992). *The Complete Essays*, Stanford, CA: Stanford University Press.

Niedziałek E. (2016). *O teorii transkulturowej i jej implikacjach dla badań humanistycznych*, „Przestrzenie Teorii", nr 25, s. 231–243.

Nikitorowicz J. (2009). *Edukacja międzykulturowa i regionalna*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.

Nikitorowicz J. (2012). *Wielowymiarowa tożsamość w ustawicznym rozwoju. Ku paradygmatowi współistnienia w warunkach wielokulturowości*, [w:] W.J. Maliszewski, M. Korczyński, K. Czerwiński (red.), *Komunikacja społeczna w i dla multikulturowości. Perspektywa edukacyjna*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 15–30.

Nikitorowicz J. (2015). *Człowiek transkulturowy jako efekt dialogu tożsamościowego*, [w:] A. Kieszkowska (red.), *Prawda, dobro, piękno. Wymiar filozoficzno-prawny i socjologiczny*, Warszawa: Wydawnictwo Difin, s. 181–184.

Nikitorowicz J., Guziuk-Tkacz M. (2021). *Wielokulturowość – międzykulturowość – transkulturowość w kontekście edukacyjnym*, „Edukacja Międzykulturowa", nr 15(2), s. 23–36.

Novalis (1983a). *Das Allgemeine Brouillon (Materialien zur Enzyklopädistik 1798/99)*, [w:] *Schriften*, t. 3: *Das philosophische Werk II*, Stuttgart: Kohlhammer.

Novalis (1983b). *Fragmente und Studien 1799–1800*, [w:] *Schriften*, t. 3: *Das philosophische Werk II*, Stuttgart: Kohlhammer.

Okólski M. (2009). *Polska jako aktor na europejskiej scenie migracyjnej*, [w:] M. Duszczyk, M. Lesińska (red.), *Współczesne migracje. Dylematy Europy i Polski*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, s. 7–14.

Ortiz F. (1995). *Cuban Counterpoint: Tobacco and Sugar*, Durham: Duke University Press.

Ortiz F. (2022). *Contrapunteo cubano del tabaco y del azúcar*, Madrid: Musica Mundana.

Pessoa F. (1987). *Das Buch der Unruhe des Hilfsbuchhalters Bernardo Soares*, Frankfurt am Main: Fischer.

Pieterse J.N. (1994). *Globalisation as hybridisation*, „International Sociology", t. 9, nr 2, s. 161–184.

Pieterse J. N. (2015). *Globalization and culture: Global mélange*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Rama Á. (1984). *Transculturación narrativa en América Latina*, México: Siglo XXI de España Editores.

Rama Á. (2012). *Writing across Cultures: Narrative Transculturation in Latin America*, Durham–London: Duke University Press.

Renzi A. (2004). *Identity and Transculture in Vice Versa*, „Collegium Antropologicum", t. 28, Supplement 1, s. 109–113.

Romanowska J. (2013). *Transkulturowość czy transkulturacja? O perypetiach pewnego bardzo modnego terminu*, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ", nr 6(1), s. 143–153.

Rushdie S. (1991). *Imaginary Homelands*, [w:] S. Rushdie (red.), *Imaginary Homelands: Essays and Criticism 1981–1991*, London: Granta Books, s. 9–21.

Sandoval-Sánches A., Saporta Sternbach N. (2001). *Stages of Life: Transcultural Performance & Identity in U.S. Latina Theater*, Tucson, AZ: The University of Arizona Press.

Sobrevilla D. (2001). *Transculturacion y heterogeneidad: avatares de dos categorías literarias en América Latina*, „Revista de Critica Literaria Latinoamericana", nr 54, s. 21–33.

Steingress G. (2010). *Globalizing Cultures: A Challenge for Contemporary Cultural Sociology*, „Eurasian Journal of Anthropology", t. 1, nr 1, s. 1–10.

Valery P.A. (1952). *Lettre à Pierre Louis, 30 août 1890*, [w:] P. Valéry, *Lettres à quelques-uns*, Paris: Gallimard, s. 17–18.

Welsch W. (1987). *Unsere postmoderne modern*, Weinheim: VCH Acta Humaniora.

Welsch W. (1988). *Wege aus der Moderne. Schlüsseltexte der Postmoderne-Diskussion*, Weinheim: VCH Acta Humaniora.

Welsch W. (1992a) *Transkulturalität – Lebensformen nach der Auflösung der Kulturen*, „Information Philosophie", nr 2, s. 5–20.

Welsch W. (1992b) *Subjektsein heute. Zum Zusammenhang von Subjektivität, Pluralität und Transversalität*, „Studia Philosophica", nr 51, s. 153–182.

Welsch W. (1996a). *Transkulturalität. Zur veränderten Verfaßtheit heutiger Kulturen*, „Zeitschrift für Kulturaustausch", nr 1, s. 39–44.

Welsch W. (1996b). *Vernunft. Die Zeitgenössische Vernunftkritik und das Konzept der transversalen Vernunft*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Welsch W. (1998a). *Transkulturowość. Nowa koncepcja kultury*, [w:] R. Kubicki (red.), *Filozoficzne konteksty koncepcji rozumu transwersalnego. Wokół koncepcji Wolfganga Welscha*, Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora, s. 195–222.

Welsch W. (1998b). *Transkulturalität. Zwischen Globalisierung und Partikularisierung*, Mainzer Universitätsgespräche. Interkulturalität. Grundprobleme der Kulturbegegnung, Mainz: Mainzer Universitätsgespräche.
Welsch W. (1998c). *Stając się sobą*, [w:] A. Zeidler-Janiszewska (red.), *Problemy ponowoczesnej pluralizacji kultury,* Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora, s. 11–34.
Welsch W. (1999). *Transculturality – the Puzzling Form of Cultures Today*, [w:] M. Featherstone, S. Lash (red.), *Spaces of Culture: City, Nation, World*, London: Sage, s. 194–213.
Welsch W. (2004). *Tożsamość w epoce globalizacji – perspektywa transkulturowa*, [w:] K. Wilkoszewska (red.), *Estetyka transkulturowa*, Kraków: Universitas, s. 31–43.
Welsch W. (2011). *Transkulturalität – neue und alte Gemeinsamkeiten*, [w:] W. Welsch, *Immer nur der Mensch? Entwürfe zu einer anderen Anthropologie*, Berlin: Akademie Verlag, s. 294–322.
Welsch W. (2016). *Transkulturalität – Realität und Aufgabe* (materiały niepublikowane otrzymane od prof. W. Welscha w dniu 12.02.2016 r.)
Welsch W. (2017). *Transkulturalität in der Geschichte – gezeigt an Beispielen der Kunst*, [w:] W. Welsch, *Transkulturalität: Realität – Geschichte – Aufgabe*, Vienna: New Academic Press, s. 31–57.
Welsch W. (2020). *Wir sind alle Mischlinge. Über transkulturelle Identitäten*, [w:] *Transkulturelle Hermeneutik I: Vorträge auf Einladung des Walter Benjamin-Lehrstuhls für deutsch-jüdische Literatur und Kulturwissenschaft an der Hebräischen Universität in Jerusalem*, Berlin: Weidler Buchverlag, s. 125–141.
Welsch W. (2021). *Glanzmomente der Philosophie – Von Heraklit bis Julia Kristeva*, Munich: Beck.
Welsch W. (2022). *Transculturality in Literature: A Phenomenon as Old as It is Current*, „World Literature Studies", t. 14, nr 3, s. 5–11.
Wirth L. (1938). *Urbanism as a Way of Life*, „American Journal of Sociology", t. 44, nr 1, s. 1–24.
Wnuk A. (2020). *Koncepcja transkulturowej tożsamości Wolfganga Welscha – nowa perspektywa dla psychologii*, „Podteksty. Czasopismo kulturalno-naukowe", nr 4(22), s. 1–6.
Wulf Ch. (2010). *Education as Transcultural Education: A Global Challenge*, „Educational Studies in Japan: International Yearbook", nr 5, s. 33–47.

ADRES DO KORESPONDENCJI:

Dr hab. Marta Guziuk-Tkacz
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Nauk Społecznych
e-mail: marta.guziuk-tkacz@uwm.edu.pl